

OSMANLININ GÖRSEL ŞİİRLERİ

Özer Şenödeyici, *Osmanlının Görsel Şiirleri, Kesit Yayınları, İstanbul, Kasım, 2012, 199 s. Ankara.*

Büşra KARACAN*

Gazi Türkiyat, Bahar 2013/12: 230-233

Toplumların dilini, duyusunu, düşünüşünü, toplumsal yapısını etkileyen ve güzel sanatların bütün dallarıyla belirli bir ölçüde ilişki kuran şiirin resimle olan münasebeti “*görsel şiir*” terimini akıllara getirir. Şiirin malzemesi olan sözün göz, kulak ve ten gibi duyu organlarıyla buluşması şeklinde tanımlanabilen görsel şiirde “*resim dilsiz bir şiir, şiir ise konuşan bir resim*” (Coşkun: 2011, 66) haline dönüşür. Günümüzde sayıları artan bu dönüşümün ürünleri olan modern görsel şiirin örneklerine köklü bir medeniyet, gelenek ve kültür yapısına sahip Osmanlı coğrafyasında çok daha önceden rastlamak mümkündür. Sözü anlam ve şekil bakımından süsleyerek göze etmesini sağlayan, ait olduğu geleneğin yansıtıcısı ve estetik bir zevkin ürünü olan görsel şiirler, görünenin ardındaki görünmeyenin izlerini taşır.

Anlamı, şiir diliyle resim derinliğinde yoğuran ve keşfedilmeyi bekleyen, bir dönemin zevkini ve zekâsını yansıtan Osmanlı şairlerine ait görsel şiirler, Dr. Özer Şenödeyici'nin araştırmaları sonucunda hazırlanan “*Osmanlının Görsel Şiirleri*” adlı kitapta bir araya getirilmiştir. Eser, “*Önsöz*” (1-4), “*Giriş*”(5-81), “*Osmanlının Görsel Şiirleri*” (83-182), “*Sonuç*” (183-184), “*Kaynakça*” (185-193) ve “*Özel İsim İndeksleri*” (195-199) bölümlerinden oluşur.

Yazar, “*Önsöz*”ünde bir cönkte rastladığı Âşık Hasan'a ait olan “*mim merkezli dairevi bir görsel şiir*” (s.1) ile başlayan araştırmasının, divan, mecmua ve cönk sayfaları arasında devam ettiğini anlatır. Şenödeyici'nin yaptığı araştırmalar sonucunda söz ve görüntüyü buluşturan görsel şiir örneklerinin, Türk şiir geleneğinin önemli bir kolunu oluşturan klâsik şiirimizde yer alması, “*görsellik ile edebiyat*” (s.1) arasındaki münasebetin çok daha eskilere dayandığının kanıtıdır.

Önsöz bölümünü takip eden “*Giriş*” bölümü “*Şiirde Görsellik ve Klasik Türk Şiirinde Görsel Öğeler*” (7-36) ile “*Osmanlı Görsel Şiirlerinin Edebî ve Kültürel Kaynakları*”(37-81) şeklinde iki alt başlıkta toplanmıştır.

“*Şiirde Görsellik ve Klasik Türk Şiirinde Görsel Öğeler*” başlığını taşıyan bölümde, milletlerin duygularını söze dökme konusunda önemli bir güce sahip olan şiirin, görsellikle buluşması sonucu “*göz, kulak ve ten gibi duyu organlarına hitap eden*” (s. 10)

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

görsel şiir teriminin farklı tanımlarına, görsel şiir sayılabilecek örneklere, modern görsel şiir konusundaki açıklamalara ve Türk edebiyatındaki modern görsel şiirin temsilcilerine yer verilmiştir. Yazar, klâsik Türk şiirinde örnekleri bulunan görsel şiirle modern görsel şiir arasında "köken" (s.24) bakımından ilişki kurmanın yanlış olacağını ve bu durumun "görsel ihtiyacın karşılanmasına dayalı bir münasebet" (s.24) ile açıklanabileceğini dile getirir. Yazar, eski şiirde betimlemeler vasıtasıyla resim malzemesi olan renklerin beyitlere görüntü ve duygu değeri kazandırdığını ve yazı sanatının şaire sunduğu imkânlarla da görselliğin oluştuğunu belirtir ve bunu Divan şairine (Bâki, Nedim, Nâili, Şeyh Gâlib, Zâti vb.) ait örneklerle de destekler. Yazarın bu çalışmasında görsel şiir terimi "Klasik Türk Edebiyatı için harflerin suretlerinin ya da bizzat metnin istifinin manaya doğrudan tesirde bulunduğu eserleri kastetmek için" (s. 8) kullanılmıştır.

"Osmanlı Görsel Şiirlerinin Edebî ve Kültürel Kaynakları" başlıklı bölümde ise, Bahrü'l Maarif, mecmualar ve divanların kaynaklık ettiği dönemin medeniyetini, kültürünü ve geleneğini yansıtan görsel şiirlere yer verilir. Yazar, şairlerin görsel şiir yazma yolunu tercih etme sebeplerini de başlıklar altında toplamıştır. Şairlerin manayı sezdirme veya şifreleme yolunu tercih ederek sanatkârane bir hüner gösterme arzusuyla görsel şiirlerden yararlanması, örnekler verilerek "Hüner Gösterme, Şiirde Anlamı Gizleme ve Bilmece Oluşturma Amacıyla Görsellikten İstifade Etme" (s.40-50) alt başlığında ele alınır. "İslam Hat Sanatı" (s.51-58) bölümünde, İslam sanatının görsel yönünü temsil eden hat sanatının, eski kültürümüzde gelişme imkânı bulamayan resim sanatı ihtiyacını karşıladığı mevzusu üzerinde durulur. Ayrıca eserinde "ağaç" (s. 57) ve "leylek" (s. 58) biçimlerinde çizilen ve içerisinde gizlenmiş şiirler barındıran figürlere yer veren yazar, hat sanatı ile görsel şiir münasebetini gözler önüne serer. "Gizemli İlimlere ve Diğer İnanışlara Dair Çizimler ve Tablolar" (s.59-73) bölümünde, pek çok mecmua ve divanda yer alan şiirlerin içlerindeki büyü ve fal metinlerinin "gizemli ilimlere dair kimi çizim ve tablolar ile Osmanlı görsel şiirleri arasında şekilsel benzerliği"(s.63) oluşturduğu; böylece "şiir ve sihrin 'görsellik' yönüyle de birbirleriyle kesiştikleri" (s.63) örnekler üzerinden anlatılır. Bu bölümdeki son alt başlık olan "Müstensih Müdahaleleri" (s.74-81) kısmında, müstensihlerin metinleri çoğaltırken yazılarına estetik ve bağımsız bir değer katmak amacıyla ağaç, dörtgen veya baklava dilimleri kullanarak görselleştirdikleri şiir örneklerine yer verilir.

Kitabın ikinci ana bölümünde; eserin özünü ve yazılış amacını gösteren göze ve zevk-i selime hitap eden "Osmanlı'nın Görsel Şiirleri" (s.83-182) ana başlığı altında "Bir Nesneyi Resmeden Görsel Şiirler: Müşeccerler" (s.85-106) ve "Geometrik Biçimli Görsel Şiirler" (s.107-182) şeklinde iki alt başlık bulunmaktadır.

"Bir Nesneyi Resmeden Görsel Şiirler: Müşeccerler" bölümünde, bir ağaç biçimi resmetmek suretiyle yazılmış şiirler olan müşeccerlerde, beyitler ağacın gövdesini ve aşağıdan yukarıya doğru uzanan dalları oluşturarak şiirsel görselliğe vücut verir.

Türk kültürü ve inanişında önemli bir yeri olan ağaç figürünü Osmanlı şairlerinin de kullandığını söyleyen yazar, övgü türü ve kaside nazım biçimi (s.88) ile yazılmış birçok ağaç figürlü şiir örneklerini inceleyerek bu şiirlerin okunuş şekillerini ve şifrelerini ayrıntılarıyla açıklar.

Bu bölümün ikinci alt başlığı olan “Geometrik Biçimli Görsel Şiirler”de “Dörtgen Biçimli Görsel Şiirler” (s.107-163) ve “Dairevî (Müdevver) Görsel Şiirler” (s.164-182) başlıkları bulunmaktadır. “Dörtgen Biçimli Görsel Şiirler” kısmında; ortada bulunan ve iki sözcükten oluşan isim ya da tamlamanın metnin okunuşu için gerekli şifreyi barındıran, mısraların başını ve sonunu merkez harfe müşterek kullanılan harflerle bağlayan, iç içe geçmiş dörtgenlerden oluşan, dörtgenin köşelerine merkezden bir mısra ile uzanan görsel şiir örneklerine yer verilir. Yazar, Azmî ve Nebzî divanları ile birçok mecmuadan aldığı bu dörtgen biçimli görsel şiir örnekleri sayesinde beyitlere, kıtalara, mısralara yüklenen söz ve anlamın görsellikle nasıl buluştuğunu ortaya koyar.

“Dairevî (Müdevver) Görsel Şiirler” başlığı altında en eski örneklerine Bahrü'l Maarif'te rastlanılan “mim merkezli dairevi görsel şiirler”, aynı harflerle başlayan sözcüklerle görselliğin sağlandığı “elif ve ‘ayn harfi merkezli dairevi görsel şiirler” ve Şahin Giray ile Ketencizâde Mehmet Rüştü Efendi'ye ait iki örneğin bulunabildiği “hem başta hem sonda aynı harfe bağlanan dairevî görsel şiirler” alt başlıklar halinde sıralanır. Bu görsel şiirlerden Şahin Giray'a ait olan şiirin, beyitlerle astronomi tablosunu andıran bir şekil üzerine yerleştirilmesi, görsel estetiğin zirveye ulaştığının göstergesidir.

Eserin “Sonuç” (s.183-184) bölümünde çalışmasının genel bir değerlendirmesini yapan Şenödevici, klâsik Türk edebiyatının zengin kaynaklarının ve Osmanlı kültürel hayatının bir yansıması olan görsel şiirlerin varlığını tespit etmenin önemini, şiir mecmualarında bulunan görsel şiirlerin “bir akım oluşturacak yeterliliğe sahip olmadığını” (s.184) ve genellikle şairlerin hüner göstermek amacıyla eserlerini yazdıklarını dile getirir. Yazar, bu görüşlerini “Kadim şairlerin, sözü bir cevher olarak görüp onu nazım ipliğine dizmek için çaba gösterdikleri gibi, söze görsel bir çeşni katmayı da başarmışlardır.” (s. 183) sözü ile destekler. Sonuç bölümünü takip eden “Kaynakça” (s.185-194) ve “Özel İsim İndeksi” (s.195-199) bölümlerine bakıldığında ise, eserin şekillenmesinde yardımcı olan birçok eser ve isim ile karşılaşılır.

Sonuç olarak, Şenödevici, klâsik Türk şiirinin keşfedilmemiş estetik bir değere sahip görsel şiirlerini, uzun ve meşakkatli bir arayışın ardından “Osmanlı'nın Görsel Şiirleri” adıyla bir araya getirerek şairlerin söze, çizgiye ve resme döktüğü duyguların okuyucuyla buluşmasını sağlamıştır. Harflerle, sözcüklerle ve figürlerle adeta oyun oynayan şairlerin oluşturdukları bu görsel ve dilsel hüner, yazarın açıklamaları sayesinde hem yeni bir anlam kazanmış hem de görünenin arkasındaki görünmeyen herkes tarafından okunmasını ve keşfedilmesini kolaylaştırmıştır.

KAYNAKÇA

COŞKUN, Menderes (2011), "Klasik Türk Şairinin Poetikası Üzerine", *Bilig*, Ahmet Yesevî Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanlığı, 56: 57-80.

ŞENÖDEYİCİ, Özer (2012), *Osmanlının Görsel Şiirleri*, İstanbul: Kesit Yayınları.